

STORTINGET

Innst. 341 S

(2023–2024)

Innstilling til Stortinget
frå kontroll- og konstitusjonskomiteen

Dokument 7 (2023–2024)

Innstilling frå kontroll- og konstitusjonskomiteen om EOS-utvalgets årsmelding 2023

Til Stortinget

1. Samandrag

1.1 Utvalgets mandat og sammensetning

EOS-utvalget er et permanent, stortingsoppnevnt organ som kontrollerer norske virksomheter som utøver etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-tjeneste). Kontrollen gjelder bare EOS-tjeneste som utføres av offentlig forvaltning eller under styring av eller på oppdrag fra forvaltningen.

Formålet med kontrollen er å:

- klarlegge om og forebygge at noens rettigheter krenkes, herunder påse at det ikke nyttes mer inngripende midler enn det som er nødvendig etter forholdene, og at tjenestene respekterer menneskerettighetene,
- påse at virksomheten ikke utilbørlig skader samfunnets interesser, og
- påse at virksomheten holdes innen rammen av lov, administrative eller militære direktiver og ulovfestet rett.

Utvalget kan uttale sin mening om forhold som ligger innenfor kontrollområdet. Det skal ikke søke et mer omfattende innsyn i sikkerhetsgraderte opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålet. Utvalgets kontroll skal være til minst mulig ulempe for tje-

nestenes løpende virksomhet. Utvalget skal ta hensyn til rikets sikkerhet og forholdet til fremmede makter. Kontrollen med enkeltsaker og operasjoner skal være etterfølgende. Utvalget har likevel rett til å bli informert om og uttale seg om tjenestenes løpende virksomhet. Utvalget kan ikke instruere EOS-tjenestene eller brukes av disse til konsultasjoner, men kan oppfordre tjenestene til å iverksette tiltak eller treffe beslutninger. Utvalget har ikke mandat til å uttale seg om tjenestenes effektivitet, prioritering av ressurser eller lignende.

Utvalget er uavhengig av både regjeringen og Stortinget. Stortinget kan ved et plenarvedtak pålegge utvalget å foreta nærmere undersøkelser innenfor utvalgets kontrollmandat. Det er syv medlemmer i utvalget. Medlemmene velges for et tidsrom på inntil fire år av Stortinget i plenum etter innstilling fra Stortingets presidentskap. Medlemmene kan gjenoppnevnes én gang. Det oppnevnes ikke varamedlemmer.

Medlemmer av utvalget kan ikke samtidig være stortingsrepresentanter, og de kan heller ikke tidligere ha arbeidet i EOS-tjenestene. Utvalgets medlemmer og ansatte i sekretariatet må ha sikkerhetsklarering og autorisasjon for høyeste nivå både nasjonalt og etter traktat Norge er tilsluttet. Det vil si at de må ha sikkerhetsklarering og autorisasjon for henholdsvis STRENGT HEMMELIG og COSMIC TOP SECRET.

Under følger en oversikt over utvalgets sammensetning i 2023 og medlemmenes funksjonsperioder:

Astri Aas-Hansen, Asker, leder	1. juli 2019–30. juni 2024
Kristin Krohn Devold, Oslo, nestleder	1. juli 2021–30. juni 2025
Magnhild Meltveit Kleppa, Hjelmeland	1. juli 2019–30. juni 2024
Erling Johannes Husabø, Bergen	1. juli 2019–30. juni 2024
Camilla Bakken Øvald, Oslo	1. juli 2019–30. juni 2024
Jan Arild Ellingsen, Saltdal	1. juli 2021–30. juni 2025
Olav Lysne, Bærum	1. juli 2021–30. juni 2025

Av dagens syv medlemmer har fem ulike partipolitiske bakgrunn. De to øvrige har juridisk og teknologisk faglig bakgrunn.

1.2 Oversikt over utvalgets virksomhet i 2023

1.2.1 UTFØRT KONTROLLVIRKSOMHET

I 2023 har utvalget gjennomført 25 inspeksjoner. Noen inspeksjoner var rettet mot flere tjenester.

Utvalget har i 2023 hatt ti interne utvalgsmøter i tillegg til interne arbeidsmøter i tilknytning til inspeksjoner. I de interne møtene drøfter utvalget inspeksjoner, klagesaker, saker tatt opp av eget tiltak, meldinger til Stortinget og administrative forhold.

I 2023 tok utvalget opp 20 saker av eget tiltak med tjenestene. Utvalget avsluttet i 2023 tolv saker som var tatt opp av eget tiltak.

Utvalget undersøker klager fra enkeltpersoner og organisasjoner. I 2023 tok utvalget 28 klager på EOS-tjenestene til behandling. Utvalget avsluttet 33 klagesaker i 2023.

1.2.2 UTVALGETS KONTROLLMETODER OG UTTALELSER

En sentral del av utvalgets virksomhet er å gjennomføre inspeksjoner i EOS-tjenestene. Utvalget deler inspeksjonene i en orienteringsdel og en inspeksjonsdel. Orienteringsdelene er i hovedsak valgt av utvalget selv. Utvalget blir blant annet orientert om tjenestenes løpende virksomhet, nasjonalt og internasjonalt samarbeid, metodebruk og behandling av personopplysninger. Tjenestene bes også om å orientere om forhold de mener er relevante for utvalgets kontroll, for eksempel avvik som de selv har avdekket. Utvalget stiller muntlige spørsmål på stedet og skriftlige spørsmål i etterkant.

I inspeksjonsdelen søker utvalgets medlemmer direkte i tjenestenes systemer. Tjenestene varsles ikke om hvilke søk utvalget gjør.

De siste årene har utvalget økt den tematiske tilnærmingen til kontrollarbeidet. I tillegg til inspeksjonene, gjennomfører sekretariatet regelmessige undersøkelser i tjenestenes datasystemer. Det setter utvalget i stand til

å gjennomføre mer målrettede og risikobaserte undersøkelser.

På bakgrunn av funn i utvalgets inspeksjoner, oppretter utvalget saker av eget tiltak. Slike saker kan også opprettes på bakgrunn av varsler eller offentlig omtale. For å opplyse saken gjennomgår utvalget tjenestens dokumenter. Ansatte i tjenestene kan også kalles inn til samtaler. Tjenesten skal alltid få anledning til å uttale seg om spørsmålene saken reiser før utvalget avgir uttalelse som kan ende med kritikk eller meningsytringer.

Ved avslutning av saken kan utvalget uttrykke sin mening om forhold som ligger innenfor kontrollområdet. Utvalget kan i uttalelsen kritisere tjenesten, for eksempel dersom det er gjort feil eller dersom utvalget mener at en avgjørelse må anses ugyldig eller klart urimelig.

Dersom utvalgets undersøkelser munner ut i meningsytringer eller kritikk, blir saken omtalt i utvalgets årsmelding til Stortinget.

1.2.3 OM BEHANDLING AV KLAGESAKER

Klager som faller inn under utvalgets kontrollområde, undersøkes i den eller de tjenestene som klagen retter seg mot. Utvalget har en lav terskel for å ta klagesaker til behandling.

Utvalgets uttalelser til klagerne bør være så fullstendige som mulig, men kan ikke inneholde sikkerhetsgraderte opplysninger. Både en opplysning om at en person er overvåket og en opplysning om at en person ikke er overvåket, er sikkerhetsgradert informasjon. Dersom utvalgets undersøkelser viser at klagerens rettigheter er krenket, kan utvalget informere klageren om at klagen har gitt grunn til kritikk.

Om utvalget mener at en klager bør gis en mer utfyllende begrunnelse, kan utvalget foreslå dette til tjenesten det gjelder, eller til overordnet departement. Utvalget er bundet av tjenestens avgjørelse om sikkerhetsgradering. Utvalget har derfor ikke lov til å gi klageren informasjon om grunnlaget for kritikken uten samtykke fra tjenesten eller overordnet departement.

1.2.4 MØTER OG EKSTERN VIRKSOMHET

Utvalget gjennomførte i 2023 et møte med statsråd Bjørn Arild Gram, der statsråden fikk en redegjørelse for utvalgets kontroll med EOS-tjenestene som forsvarsmi-

nisteren har ansvar for. Utvalget tok i tillegg opp problemstillinger knyttet til utvalgets internasjonale samarbeid.

I forbindelse med en inspeksjon av PST Svalbard, hadde utvalget orienteringsmøter med Sysselmasteren på Svalbard og Svalbard satellittstasjon (SvalSat).

Utvalgsleder møtte også Ekstremismekommisjonen. Kommisjonen ønsket å lære om utvalgets arbeid. Det ble blant annet diskutert hvilke konsekvenser en utvidelse av EOS-tjenestens hjemler for innsamling og lagring av informasjon ville ha for utvalgets kontroll.

Utvalget overleverte årsmeldingen for 2022 til Stortinget i mars 2023. I forbindelse med overleveringen møtte utvalgsleder stortingspresidenten og utvalget møtte kontroll- og konstitusjonskomiteen. Dagen etter overleveringen arrangerte utvalget sin årskonferanse. Den er åpen for alle. Temaet i 2023 var kontroll med nye overvåkingsmetoder. Konferansen hadde cirka 150 deltakere og ble i tillegg strømmet på nett.

Sammen med svenske og danske kontrollorganer, arrangerte utvalget European Intelligence Oversight Conference i Oslo. Representanter fra 24 organisasjoner fra 17 land deltok. Temaene for konferansen var blant annet planlegging av kontroll, bruk av kommersielle og åpent tilgjengelige data på etterretningsfeltet og etterlevelse av Den europeiske menneskerettsdomstolens avgjørelser i Big Brother Watch m.fl. mot Storbritannia og Centrum för rättvisa mot Sverige.

I tilknytning til konferansen var utvalget også vertskap for to møter i Intelligence Oversight Working Group, et samarbeidsprosjekt der kontrollorganer fra Sverige, Danmark, Nederland, Belgia, Sveits, Storbritannia og Norge deltar.

1.3 Etterretningstjenesten

1.3.1 GENERELT OM KONTROLLEN

Utvalget har i 2023 gjennomført fem inspeksjoner av Etterretningstjenesten (E-tjenesten) sentralt, hvorav én handlet om tjenestens sikkerhetsklarering av egne ansatte. I tillegg har utvalget inspisert tjenestens stasjon på Ringerike. Videre inspiserte utvalget Felles etterretnings- og kontraterrorsenter (FEKTS), der E-tjenesten samarbeider med Politiets sikkerhetstjeneste (PST). Utvalget inspiserte også Felles cyberkoordineringssenter (FCKS), som er et samarbeidssenter med deltakelse fra E-tjenesten, PST, Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Kripos.

I inspeksjonene av E-tjenesten kontrollerer utvalget særlig

- bruk av innhentingsmetoder som kan medføre inngrep overfor den enkelte
- behandling av personopplysninger
- utveksling av informasjon med innenlandske og utenlandske samarbeidspartnere

- saker som er forelagt Forsvarsdepartementet (foreleggelsessaker)
- interne godkjenninger
- tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon
- om E-tjenestens stasjoner, utstyr, metoder og informasjonsinnhenting er under nasjonal kontroll.

Utvalget har ikke rett til innsyn i særlig sensitiv informasjon i E-tjenesten. Utvalget får jevnlig oppdateringer om omfanget av informasjon i denne kategorien. Når informasjonen ikke lenger er definert som særlig sensitiv, blir den gjort tilgjengelig for utvalget.

1.3.2 SÆRSKILT MELDING OM ETTERRETNINGSTJENESTENS ROLLE I 25. JUNI-SAKEN

Den 30. januar 2024 overleverte utvalget en særskilt melding til Stortinget om E-tjenestens rolle i 25. juni-saken, jf. EOS-kontrollloven § 17 andre ledd. Utvalget fant etter sin undersøkelse av saken ikke grunnlag for å kritisere E-tjenesten.

1.3.3 ULOVLIG INNHENTING MOT EN NORSK PERSON

E-tjenesten kan bruke inngripende innhentingsmetoder. En beslutning om bruk av slike metoder skal være skriftlig og blant annet angi hva eller hvem innhenting gjelder. Også det rettslige grunnlaget for innhenting skal angis. Dette følger av etterretningstjenesteloven § 6-13.

E-tjenesten fattet i 2022 en beslutning om bruk av inngripende metoder mot et ukjent antall ikke-identifiserte norske personer i utlandet. Utvalget stilte spørsmål om grunnlaget for innhenting mot en av de norske personene som det ble innhentet opplysninger om.

E-tjenesten redegjorde i beslutningen for hvilke forutsetninger som måtte være til stede for å benytte inngripende metoder. Utvalget mente at E-tjenesten ikke hadde godtgjort at forutsetningene var til stede for innhenting mot denne personen. Det var ikke gjort en tilstrekkelig konkret forholdsmessighetsvurdering før innhenting ble iverksatt. Vurderingene var heller ikke tilstrekkelig dokumentert. Utvalget kritiserte E-tjenesten for bruddene på regelverket. E-tjenesten var ikke enig i utvalgets vurderinger og konklusjoner.

Utvalget bemerket at innhenting mot personen illustrerte at det kan være problematisk å fatte innhentingsbeslutninger som gjelder et ukjent antall ikke-identifiserte personer. Utvalget har på generelt grunnlag tatt opp om E-tjenesten tilstrekkelig konkret angir hva eller hvem som er mål for innhenting. Denne problemstillingen arbeider utvalget videre med.

Utvalget kritiserte også E-tjenesten for å ha iverksatt innhenting mot personen mens vedkommende oppholdt seg i Norge. E-tjenesten kan ikke benytte inngripende metoder overfor personer i Norge. Dersom det er tvil om hvor en person oppholder seg, skal tjenesten søke å avklare oppholdsstedet. Før innhenting kan iverksettes, må det etableres sannsynlighetsovervekt for at personen befinner seg i utlandet. E-tjenesten hadde ikke søkt å avklare hvor personen oppholdt seg. Bruken av metodene utgjorde et brudd på territorialforbudet i etterretningstjenesteloven § 4-1.

1.3.4 MANGLER VED VURDERING AV OM EN PERSON BEFANT SEG I UTLANDET

Utvalget kritiserte E-tjenesten for å ha benyttet inngripende metoder overfor en person uten å ha etablert sannsynlighetsovervekt for at vedkommende befant seg i utlandet.

Etter spørsmål fra utvalget om vurderingen av hvor personen oppholdt seg, viste E-tjenesten til en rapport der det ble vurdert at personen ville oppholde seg i et annet land i en periode på tre dager. Basert på opplysningene la E-tjenesten til grunn at vedkommende hadde reist fra Norge, og personens selektorer ble satt på innsamling. Selv om den samme rapporten tilsa at vedkommende ville returnere tre dager senere, ble ikke opplysningen vektlagt og tjenesten fortsatte innhenting mot personen. Tjenesten kunne ikke vise til andre holdepunkter for at vedkommende fortsatt oppholdt seg utenfor Norge.

Etter etterretningstjenesteloven § 5-4 skal det foretas en konkret forholdsmessighetsvurdering ved bruk av inngripende metoder. I saken kom utvalget til at forholdsmessighetsvurderingen ikke var tilstrekkelig dokumentert, og at det ikke var godtgjort når vurderingen ble foretatt. Det er en forutsetning at beslutningene er tilstrekkelig dokumentert for at utvalget skal kunne kontrollere E-tjenestens inngripende metodebruk. Utvalget kritiserte E-tjenesten for manglene.

1.3.5 KONTROLL AV TILRETTELAGT INNHENTING

Utvalget skal føre løpende kontroll med E-tjenestens etterlevelse av reglene om tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon.

Den 1. oktober 2023 trådte endringer i etterretningstjenestelovens kapitler om tilrettelagt innhenting i kraft. E-tjenesten kan etter dette bruke metoden tilrettelagt innhenting til etterretningsproduksjon. Etter lovendringen må sjefen for E-tjenesten ha tillatelse av retten til å pålegge en ekomtilbyder å speile data. Sjefen for E-tjenesten kan imidlertid beslutte å speile data til tekniske analyser som skal danne grunnlag for å fremme begjæring for retten.

Utvalget har i 2023 kontrollert om E-tjenestens testing og utvikling av tilrettelagt innhenting har blitt utøvd innenfor rammen av etterretningstjenesteloven § 7-3. Utvalget har blant annet undersøkt om E-tjenesten har fulgt reglene for pålegg om at ekomtilbydere skal gjøre elektronisk kommunikasjon tilgjengelig for tjenesten. Utvalget har også kontrollert om innhentede data kun er benyttet til de formål regelverket åpner for.

Det forutsettes i etterretningstjenesteloven § 7-11 at E-tjenesten skal legge til rette for utvalgets kontroll av tilrettelagt innhenting gjennom tekniske løsninger. For å ivareta kontrolloppgavene, har utvalget bedt E-tjenesten om å utvikle kontrollfunksjonalitet i sine systemer. E-tjenesten har i 2023 fulgt opp dette og utvalget er i dialog med tjenesten om videre tilrettelegging for kontroll.

1.3.6 OPPFØLGING AV LOGGING AV SØK I RÅDATA I BULK

Utvalget kritiserte i 2022 E-tjenesten for mangelfull logging av søk i rådata i bulk for kontrollformål. Utvalget mente at lovkravet om logging til kontrollformål ikke var oppfylt. I 2023 har tjenesten utviklet et system som gjør utvalget i bedre stand til å kontrollere E-tjenestens søk i bulkdata.

1.3.7 OPPFØLGING AV KJØP AV METADATA I BULK

Utvalget uttalte seg i 2022 om E-tjenestens kjøp fra kommersielle aktører av metadata i bulk som inneholder personopplysninger. Utvalget mente at slike kjøp måtte anses som innhenting av informasjon som kan medføre inngrep overfor den enkelte, og at det dermed var krav om at innhenting hjemles i etterretningstjenesteloven kapittel 6. E-tjenesten opplyste i 2022 at den ville ta problemstillingen opp med Forsvarsdepartementet.

E-tjenesten opplyste i 2023 at tjenesten har orientert Forsvarsdepartementet skriftlig og muntlig. Tjenesten vil i første kvartal 2024 fremme en anbefaling til departementet og løfte eventuelle behov for regelverksendringer. Utvalget holder seg orientert om saken.

1.3.8 OPPFØLGING AV INTERNT REGELVERK OM INNHENTING I DET DIGITALE ROM

I 2022 uttalte utvalget seg om E-tjenestens interne regelverk om innhenting i det digitale rom. Regelverket er sikkerhetsgradert. Utvalget oppfordret tjenesten til å vurdere enkelte bestemmelser for å sikre at de samsvarer med etterretningstjenesteloven.

Ved oppfølging i 2023 gjentok E-tjenesten at en problemstilling vil tas opp med Forsvarsdepartementet i løpet av 2024. E-tjenesten opplyste også at en bestemmelse i det interne regelverket vil bli foreslått justert og at

nytt internt regelverk forventes utgitt i januar 2024. Utvalget vil holde seg orientert om oppfølgingen av saken.

1.3.9 KLAGESAKER

Utvalget har i 2023 tatt seks klager rettet mot E-tjenesten til behandling. Flere av klagenes var også rettet mot andre EOS-tjenester. Utvalget har i 2023 avsluttet elleve klagesaker mot E-tjenesten.

En av de avsluttede klagesakene har ført til kritikk av E-tjenesten.

1.4 Politiets sikkerhetstjeneste

1.4.1 GENERELT OM KONTROLLEN

I 2023 har utvalget gjennomført fem inspeksjoner av Politiets sikkerhetstjeneste (PST) i Den sentrale enhet (DSE), hvorav én gjaldt tjenestens sikkerhetsklarering av egne ansatte. I tillegg er PST-enhetene på Svalbard og i politidistriktene Agder, Sør-Vest og Nordland kontrollert.

Videre inspiserte utvalget Felles etterretnings- og kontraterrorssenter (FEKTS) og Felles cyberkoordineringssenter (FCKS).

I inspeksjonene av PST kontrollerer utvalget særlig tjenestens

- behandling av personopplysninger
- nye og avsluttede forebyggende saker, avvergende etterforskingssaker og etterforskingssaker
- bruk av skjulte tvangsmidler
- kildeføring
- utveksling av informasjon med innenlandske og utenlandske samarbeidspartnere.

1.4.2 MANGLENDE SLETNING I PSTS REGISTRE

En sentral del av utvalgets kontroll med PST er å se til at tjenesten ikke behandler opplysninger lenger enn det som er nødvendig for formålet med behandlingen, jf. politiregisterloven § 50 og politiregisterforskriften § 22-3 første ledd. Opplysninger som ikke lenger er nødvendige å behandle, skal slettes eller sperres.

Selv om en person slettes som objekt, kan opplysninger om personen i praksis fortsatt inngå i en beskrivelse av en hendelse som omfatter andre objekter. Opplysninger om personen vil først slettes når registreringen av hendelsen slettes. Dette skjer først når samtlige objekter som er tilknyttet hendelsen slettes.

PST hadde tidligere en teknisk løsning som begrenset muligheten til å søke etter opplysninger om personer som er slettet som objekt. I 2019 tok PST i bruk et analyse- og sammenstillingsverktøy (heretter omtalt som verktøyet), der denne tekniske løsningen ikke ble videreført.

Innføringen av verktøyet medførte at opplysninger om 44 893 objekter, som ifølge PST ikke lenger var nød-

vendig å behandle opplysninger om, ble tilgjengelige for ansatte i PST. PST vet ikke hvordan det oppgitte tallet på objekter fordeler seg på fysiske og juridiske personer.

Utvalget anså forholdet som et alvorlig avvik. I denne vurderingen la utvalget vekt på at innføringen av verktøyet hadde medført tilgjengeliggjøring av opplysninger om et stort antall personer som PST selv ikke anså det nødvendig å behandle opplysninger om. I tillegg la utvalget vekt på at PST ikke hadde iverksatt tiltak for å hindre eller begrense søk etter eller treff på opplysningene.

Utvalget kritiserte på denne bakgrunn PST. Utvalget pekte på at PST siden innføringen av verktøyet hadde unnlatt å implementere en løsning som sikret etterlevelse av slettereglene. Dette ga PST tilgang på opplysninger som skulle ha vært slettet, og var etter utvalgets vurdering et omfattende brudd på politiregisterloven § 50 første ledd og politiregisterforskriften § 22-3 første ledd.

Utvalget har spurt PST om hvordan tjenesten vil sikre at opplysninger om de 44 893 objektene fremover behandles i tråd med kravet til sletting. PST vil for dette formål gjennomgå objektene i løpet av første kvartal 2024. PST har opplyst til utvalget at tjenesten vil innføre en ny prosedyre for å sikre at reglene om sletting overholdes i fremtiden. PST jobber med å utvikle teknologiske verktøy for å sikre at slettede objekter også blir slettet i dokumenter. Utvalget har bedt PST orientere utvalget når prosedyren er innført.

1.4.3 AVVIK VED AVSLUTNING AV FOREBYGGENDE SAKER

Inspeksjonen av DSE i november 2022 synliggjorde at PST ved avslutning av forebyggende saker ikke vurderte om opplysningene i sakene skulle sperres eller kunne videreføres for annen bruk, slik politiregisterforskriften § 22-3 stiller krav om. PST satte i gang et prosjekt for å rette dette. I inspeksjonen av DSE i november 2023 rapporterte tjenesten at samtlige forebyggende saker har blitt gjennomgått og nå er avsluttet på korrekt vis.

1.4.4 INFORMASJON OM ULOVFESTET METODEBRUK I BEGJÆRINGER TIL RETTEN

I forbindelse med orientering om bruk av ulovfestede metoder, spurte utvalget om PST orienterer retten om den samlede metodebruken når tjenesten ber om tillatelse til å bruke lovfestede tvangsmidler. PST svarte at retten i større grad burde informeres om dette, slik at domstolen settes i bedre stand til å foreta en forholdsmessighetsvurdering av metodebruken samlet sett. PST har i november 2023 informert utvalget om at tjenesten arbeider med føringer for hvordan retten skal informeres om ulovfestet metodebruk. Slike føringer skal tas inn i PSTs interne regelverk. Utvalget ser positivt på dette.

1.4.5 TILRETTELEGGING FOR OG PLANLEGGING AV KONTROLL MED PSTs INNSAMLING FRA ÅPNE KILDER

Stortinget vedtok 28. april 2023 en ny bestemmelse i politiregisterloven om PSTs bruk av åpent tilgjengelig informasjon. Lovendringen gir PST hjemmel til å lagre opplysninger fra åpne kilder for å utarbeide analyser og etterretningsvurderinger, samt til å bruke opplysningene i forebyggende saker og etterforskning. Opplysningene skal sperres og kan bare brukes til formålene som er angitt i loven. Det er ikke besluttet når bestemmelsen trer i kraft.

I sin innstilling til Stortinget viste justiskomiteens flertall til at de tekniske systemene som skal utvikles må tilrettelegges for EOS-utvalgets kontroll. PST har påbegynt arbeidet med å forberede muligheten til å behandle opplysninger som angitt i den nye hjemmelen. Det er viktig for utvalget med god dialog med PST for å sikre nødvendig kontrollfunksjonalitet i systemet. Utvalget har blitt orientert muntlig og skriftlig om PSTs planer og løpende arbeid. I et brev til PST redegjorde utvalget for hvilke funksjonelle krav som er nødvendige for å kunne føre kontroll med behandlingen.

1.4.6 FORSLAG OM KLARGJØRING AV REGLER OM UNDERRETNING OM KOMMUNIKASJONSKONTROLL

Straffeprosessloven (strpl.) § 216 j regulerer adgangen til å bli underrettet om man har vært undergitt kommunikasjonskontroll. Begjæringer om slik underretning behandles av Kontrollutvalget for kommunikasjonskontroll (KK-utvalget), jf. strpl. § 216 h. Det følger imidlertid av bestemmelsen at KK-utvalget ikke skal føre kontroll med saker som omfattes av EOS-kontrollloven. KK-utvalget kan dermed ikke behandle PST-saker.

EOS-utvalget behandler klager over overvåkingsvirksomhet i PST og gjennomfører de undersøkelser som klagen tilsier. EOS-utvalget håndterer begjæringer om underretning om kommunikasjonskontroll rettet mot PST i henhold til EOS-kontrollloven § 5 andre ledd.

EOS-utvalget foreslo i november 2023 overfor Justis- og beredskapsdepartementet å klargjøre at henvendelser om underretning om kommunikasjonskontroll utført av PST etter strpl. § 216 j sjettede ledd, behandles av EOS-utvalget i tråd med EOS-kontrollloven. Dette av hensyn til de som ønsker å begjære underretning om kommunikasjonskontroll i PST.

1.4.7 KLAGESAKER

Utvalget har i 2023 tatt 16 klager rettet mot PST til behandling. Flere av klagenes var også rettet mot andre EOS-tjenester. Utvalget har i 2023 avsluttet 20 klagesaker mot PST.

I 2023 har utvalget uttalt kritikk mot PST i to klagesaker. Utvalget ba i begge sakene om å få gi en utfyllende begrunnelse for kritikken til klageren. I begge sakene ble slik utfyllende begrunnelse gitt.

I den ene klagesaken fikk PST kritikk for å ha meddelt til en annen virksomhet at utvalget behandlet en klage fra en navngitt person. Utvalget uttalte at klageren skal kunne stole på at opplysninger de gir til utvalget blir behandlet konfidensielt.

I den andre klagesaken kritiserte utvalget PST for avvik i behandlingen av opplysninger om klageren.

1.5 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

1.5.1 GENERELT OM KONTROLLEN

I 2023 har utvalget gjennomført tre inspeksjoner av Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM). En inspeksjon omhandlet NSMs behandling av klareringssaker, en var rettet mot NSMs tekniske kapasiteter med fokus på inn-trengingstester, og en var av Nasjonalt cybersikkerhets-senter (NCSC). NCSC skal beskytte grunnleggende nasjonale funksjoner, offentlig forvaltning og næringsliv mot alvorlige digitale angrep. Videre inspiserte utvalget Felles cyberkoordinerings-senter (FCKS).

I inspeksjonene av NSM kontrollerer utvalget særlig NSMs

- behandling av saker der klarering er nektet, nedsatt eller suspendert av klareringsmyndigheten, samt deres behandling av klager over slike saker
- saksbehandlingstid i klareringssaker
- samarbeid med andre EOS-tjenester
- behandling av personopplysninger
- bruk av tekniske kapasiteter.

1.5.2 SIKKERHETSLOVENS ORDNING OM BISTAND FRA SÆRSKILT OPPNEVNT ADVOKAT

En person som har fått en begrunnelse for en klareingsavgjørelse der opplysninger er utelatt etter sikkerhetsloven § 8-13 andre ledd, har rett til bistand fra en særskilt oppnevnt advokat, jf. sikkerhetsloven § 8-15. Intensjonen med advokatordningen var å ivareta retts-sikkerheten til den avgjørelsen gjelder. Advokaten har imidlertid taushetsplikt overfor den som søkes klart og kan kun råde personen til å klage eller ikke.

I 2021 pekte utvalget overfor Justis- og beredskapsdepartementet på at advokatordningen ikke hadde blitt brukt de siste ti årene. Departementet ga NSM i oppdrag å opprette en midlertidig ordning for særskilt oppnevnt advokat. En slik ordning ble etablert i mars 2023.

Utvalget konkluderte etter en fornyet vurdering i 2023 med at den midlertidige advokatordningen ikke er egnet til å balansere hensynet til hovedpersonens retts-

sikkerhet og hensynene til nasjonal sikkerhet i klareringssaker.

Utvalget pekte på at det i ordningen er lite igjen av de kjerneoppgaver som normalt kjennetegner forholdet mellom advokat og klient. På grunn av advokatens taushetsplikt, kan ikke hovedpersonen få veiledning om hvorfor det bør klages eller hvordan en klage bør utformes. Advokaten kan heller ikke kontrollere at det faktiske grunnlaget avgjørelsen bygger på er korrekt.

Hvis hovedpersonen avstår fra å bruke advokatordningen, vil vedkommende raskere få saken klagebehandlet og få en ny vurdering av saken. Utvalget ba Jus-tis- og beredskapsdepartementet om å vurdere å avvikle ordningen.

Utvalget har bedt om en tilbakemelding fra departementet om hvilke tiltak som er besluttet eller iverksatt innen utløpet av 2024, jf. EOS-kontrolloven § 14 siste ledd.

1.5.3 KLAGESAKER

Utvalget har i 2023 tatt til behandling 12 klager rettet mot NSM. Flere av klagenes var også rettet mot andre tjenester. Klagesakene gjaldt overvåking og spørsmål om sikkerhetsklarering. I 2023 avsluttet utvalget 15 klagesaker. Seks av sakene ble avsluttet med kritikk, alle gjaldt sikkerhetsklarering.

I en sak kritiserte utvalget både FSA og NSM for ikke å ha opplyst saken så godt som mulig, jf. sikkerhetsloven § 8-4 tredje ledd. Saken er nærmere beskrevet i punkt 1.6.2. I tillegg ble både FSA og NSM kritisert for lang saksbehandlingstid i saken.

De øvrige klagesakene gjaldt lang saksbehandlingstid.

I en klagesak ble NSM kritisert for å ha brukt fire måneder på å behandle en innsynsbejring. Utvalget kritiserte også NSM for at det tok rundt elleve måneder å få oppnevnt en særskilt advokat til å gå gjennom klareringssaken, jf. sikkerhetsloven § 8-15.

I to saker kritiserte utvalget NSM for at det gikk henholdsvis ni måneder før klagesaken ble avgjort av NSM, og ti måneder uten at NSM hadde behandlet klagen.

I to andre saker påpekte utvalget overfor NSM at klagesakene syntes å ha ligget nærmest ubehandlet i henholdsvis over ett år og ti måneder, og over to år og fire måneder, fra de ble mottatt hos NSM. Sakene var ikke avgjort av NSM da utvalget avsluttet sin behandling av klagen. Samlet saksbehandlingstid var i begge sakene på over fire år. Dette synes ifølge utvalget å undergrave retten til en reell og rettidig overprøving av avgjørelsen. Utvalget uttalte til NSM at dette var svært kritikkverdige.

1.5.4 SAKSBEHANDLINGSTID I NSMs KLARERINGSSAKER

Saksbehandlingstiden for både innsynssaker og klagesaker i første og andre instans er fremdeles svært lang i NSM.

1.6 Forsvarets sikkerhetsavdeling

1.6.1 GENERELT OM KONTROLLEN

Utvalget har i 2023 gjennomført to inspeksjoner av Forsvarets sikkerhetsavdeling (FSA). En inspeksjon var rettet mot FSAs behandling av klareringssaker, den andre var rettet mot FSAs utøvelse av operativ sikkerhetstjeneste.

I inspeksjonene av FSA kontrollerer utvalget særlig FSAs

- behandling av saker der klarering er nektet, nedsatt eller suspendert av klareringsmyndigheten
- saksbehandlingstid i klareringssaker
- virksomhet innenfor operativ sikkerhetstjeneste
- behandling av personopplysninger
- samarbeid med andre EOS-tjenester.

1.6.2 KLAGESAKER

Utvalget har i 2023 tatt seks klager rettet mot FSA til behandling. Flere av klagenes var også rettet mot andre tjenester. Det er avsluttet elleve klagesaker mot FSA i 2023. Klagesakene gjaldt overvåking og spørsmål om sikkerhetsklarering.

Fire av sakene ble avsluttet med kritikk, alle gjaldt sikkerhetsklarering.

I en sak hadde klageren trukket sitt samtykke til innsyn i helseopplysninger før opplysningene ble utlevert til klareringsmyndigheten. Utvalget mente at klareringsmyndighetene burde undersøkt klagerens anførsel om at helseopplysningene var utlevert uten rettslig grunnlag. Utvalget kunne heller ikke se at FSA eller NSM i deres interne begrunnelser hadde vurdert betydningen av at samtykket var trukket. Utvalget kritiserte derfor FSA og NSM for ikke å ha opplyst saken så godt som mulig, jf. sikkerhetsloven § 8-4 tredje ledd. I tillegg ble FSA kritisert for ikke å ha oppfylt sin aktivitetsplikt overfor NSM som klageinstans, og både FSA og NSM ble kritisert for lang saksbehandlingstid.

Videre kritiserte utvalget FSA for lang saksbehandlingstid i tre saker. I den ene saken lå klareringssaken til behandling i FSA i ni måneder, før klagerens innkalling til førstegangstjenesten ble annullert som følge av uavklart klarering. Utvalget konkluderte med at det var svært uheldig at den lange saksbehandlingstiden førte til at behovet for sikkerhetsklarering falt bort. I to andre saker kritiserte utvalget FSA for at klareringssakene hadde ligget i mer enn henholdsvis 13 måneder og to år uten at de var avgjort.

1.6.3 SAKSBEHANDLINGSTID I FSAs KLARERINGSSAKER

Sammenlignet med 2022 har saksbehandlingstiden for klager behandlet i første instans gått ned. Saksbehandlingstiden for klareringssaker med negativ avgjørelse har økt.

1.7 Sivil klareringsmyndighet

1.7.1 GENERELT OM KONTROLLEN

Utvalget har i 2023 gjennomført én inspeksjon av Sivil klareringsmyndighet (SKM). Tema for inspeksjonen var saksbehandlingstid i klareringssaker, samt sikkerhetslovens ordning om bistand fra særskilt oppnevnt advokat i klareringssaker.

Under inspeksjonen av SKM, kontrollerte utvalget blant annet klareringssaker fra Statsministerens kontor (SMK). Dette fordi utvalgets planlagte inspeksjon av SMK i 2022 ble avlyst da SKM overtok ansvaret for kontorets klareringssaker. Inspeksjonen av SKM ga ikke grunn til oppfølging.

1.7.2 KLAGESAKER

Utvalget har i 2023 mottatt tre klager rettet mot SKM, som alle er avsluttet i 2023. To av sakene ble avsluttet med kritikk. Begge sakene gjaldt lang saksbehandlingstid. Utvalget kritiserte SKM for at det tok henholdsvis ni og elleve måneder før sakene ble avsluttet. Den ene saken ble avsluttet fordi det ikke lenger var behov for klarering fordi det aktuelle oppdraget var avsluttet før saken ble behandlet.

1.7.3 SAKSBEHANDLINGSTID I SKMs KLARERINGSSAKER

Sammenlignet med 2022 har saksbehandlingstiden for klager behandlet i første instans gått ned. Saksbehandlingstiden for klareringssaker med negativ avgjørelse har økt.

1.8 Saksbehandlingstid i klareringssaker

1.8.1 BAKGRUNN

Utvalget kontrollerer behandlingen av klareringssaker i blant annet NSM, FSA og SKM. Utvalget mener at saksbehandlingstiden i klareringssaker er altfor lang i mange tilfeller, spesielt i klagesaker.

I årsmeldingen for 2022 uttalte utvalget at økningen i saksbehandlingstiden i NSM var urovekkende. Utvalget skrev til Justis- og beredskapsdepartementet om saken. På den bakgrunn ga departementet 3. mars 2023 NSM i oppdrag å iverksette ekstraordinære tiltak for å få restansene på klagesaker ned til et akseptabelt nivå.

I kontroll- og konstitusjonskomiteens innstilling til Stortinget om utvalgets årsmelding for 2022, tok komiteen opp flere spørsmål knyttet til saksbehandlingstid i klareringssaker.

1.8.2 KONTROLL- OG KONSTITUSJONSKOMITEENS MERKNADER TIL UTVALGETS ÅRSMELDING FOR 2022

I sin innstilling (s. 11) til Stortinget ba kontrollkomiteen utvalget:

«[v]urdere om rapporteringa om sakshandsamingstid i klareringssaker i større grad kan syne utviklinga over tid og dei omstenda som er knytte til borgarane sine rettar, slik som i kva grad forseinkingane skyldast tilhøve ved den som ber om klarering eller tilhøve ved handsaminga i tenestene.»

På bakgrunn av komiteens merknad, har utvalget stilt spørsmål til SKM, FSA og NSM om det foreligger eller kan skaffes til veie informasjon som viser om forsinkelsene i saksbehandlingen skyldes forhold ved den som skal klareres (hovedpersonen) eller forhold på myndighetenes side. Både SKM, FSA og NSM ga uttrykk for at de så behovet for slik statistikk. Samtidig pekte de på at slik statistikk måtte utarbeides manuelt på grunn av manglende funksjonalitet i deres saksbehandlingssystem.

FSA og SKM avgjorde i 2023 henholdsvis 23 590 og 7 594 forespørsler om sikkerhetsklarering. De langt fleste avgjørelsene var positive, og disse ble avgjort etter i snitt henholdsvis 62 og 53 dager. I 2023 avgjorde NSM 104 klagesaker med en gjennomsnittlig saksbehandlingstid på 453 dager. NSM har tidligere opplyst at mesteparten av tidsbruken skyldes tid i «køen». Utvalgets stikkprøver under inspeksjoner og behandling av klagesaker styrker inntrykket av at det i beskjedent grad er forhold på hovedpersonens side som forlenger saksbehandlingstiden. Etableringen av en manuell rutine for å undersøke tematikken ytterligere ville trolig kreve så mye ressurser at det ville ha forsinket saksbehandlingen ytterligere.

Etter utvalgets vurdering vil det kreve uforholdsmessig mye ressurser hos klareringsmyndigheten å etablere slik statistikk, sett opp mot hvilke fordeler det gir.

1.8.3 SAKSBEHANDLINGSTID I KLARERINGSSAKER I 2023

Utvalgets inspeksjoner i 2023 har vist at mange klareringssaker fremdeles ikke blir behandlet innen en forsvarelig tidsramme. Saksbehandlingstiden i klareringssaker er beskrevet nærmere ovenfor. I tillegg har utvalget i meldingsåret kritisert klareringsmyndighetene for lang saksbehandlingstid i til sammen elleve klagesaker. Sa-

kene fordeler seg på NSM, FSA, SKM og Justis- og beredskapsdepartementet.

Både saksbehandlingstiden i NSMs klagesaker og NSMs restanser er noe redusert i 2023. Samtidig synes effekten av de iverksatte tiltakene så langt å ha vært beskjeden, og saksbehandlingstiden er fremdeles uakseptabelt lang. I snitt tok det 453 dager før en klagesak ble avgjort.

I november 2023 hadde NSM til behandling 81 klagesaker som var mottatt for mer enn seks måneder siden. Det var dermed minst 81 saker som allerede hadde ligget til behandling lenger enn de 90 til 120 dagene som departementet hadde anslått som et akseptabelt nivå for saksbehandlingstid, som NSM skulle oppnå innen 1. juli 2023.

NSM har opplyst til utvalget at saksbehandlingstiden er lengre enn det direktoratet ønsker, og har redegjort for tiltakene som er iverksatt for å bygge ned restansene.

Saksbehandlingstiden for forespørslor om klarering i FSA og SKM var ikke like lang som hos NSM. Samtidig ser utvalget med bekymring på saksbehandlingstiden for klareringsanmodninger som ender med negativ avgjørelse. Denne har vært økende i FSA og SKM siden 2020, og var i 2023 på 433 dager i snitt hos FSA. Hos SKM var snittet 337 og 321 dager for henholdsvis adgangsklaring og sikkerhetsklarering. Fra en avgjørelse ble påklaget, tok det i snitt 75 dager (FSA) og 129 dager (SKM) før klagen ble oversendt til NSM som klageinstans. Dette kommer i tillegg til saksbehandlingstiden i klageinstansen. Den samlede saksbehandlingstiden kan dermed bli svært lang.

Klareringsinstituttet må balansere viktige hensyn mellom den enkeltes rettssikkerhet og rikets sikkerhet. Det er særlig viktig at klareringsmyndighetene forvalter sin oppgave på en god måte, slik at retten til en reell og rettidig overprøving av avgjørelser ivaretas. Det er videre en innebygget rettssikkerhetsgaranti i muligheten til å få saken behandlet på nytt. Utvalget har sett flere saker der karantenetiden har løpt ut før klagesaken er behandlet. Den lange saksbehandlingstiden bidrar etter utvalgets vurdering til å undergrave tilliten til klaringssystemet.

Utvalget har i januar 2024 orientert Justis- og beredskapsdepartementet om den uakseptabelt lange saksbehandlingstiden i klareringssaker, samt om utfallet av klagesakene som utvalget har behandlet i 2023 og den kritikken det har medført. Brevet følger som vedlegg til Dokument 7 (2023-2024). Utvalget har understreket behovet for at departementet følger utviklingen på området nøye.

1.9 Kontroll av annen EOS-tjeneste

1.9.1 GENERELT OM KONTROLLEN

Utvalget kontrollerer EOS-tjeneste uavhengig av hvilken del av offentlig forvaltning som utfører den. Kontrollområdet omfatter alle offentlige organer som utfører etterretnings-, overvåkings- eller sikkerhetstjeneste, og er ikke begrenset til bestemte organisatoriske enheter. Kontrollområdet omfatter også de som utfører slik tjeneste under styring av eller på oppdrag fra offentlig forvaltning, for eksempel ekomtilbydere.

Utvalget har i 2023 tatt to klager rettet mot annen EOS-tjeneste til behandling. Tre klagesaker mot annen EOS-tjeneste ble avsluttet i 2023. En klagesak mot Forsvarets Høgskole ble avsluttet uten kritikk. To av klagesakene ble avsluttet med kritikk. Disse omtales i punkt 1.9.4 og 1.9.5.

1.9.2 ETTERRETNINGSBATALJONEN

Temaet for utvalgets inspeksjon av Etterretningsbataljonen (Ebn) på Setermoen i Troms var blant annet Ebns bruk av informasjon fra åpne kilder (OSINT) og elektroniske krigføringskapasiteter. Utvalget ble også orientert om hvordan disse disiplinene benyttes under øvelser i Norge. Inspeksjonen ga ikke grunn til oppfølging.

1.9.3 FORSVARETS SPESIALSTYRKER

Utvalget inspiserer i 2023 stabsfunksjonen til Forsvarets spesialstyrker. Inspeksjonen omfattet blant annet spesialstyrkenes behandling av personopplysninger. Inspeksjonen ga ikke grunn til oppfølging.

1.9.4 KLAGESAK MOT JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENTET

I en sak om sikkerhetsklarering fikk Justis- og beredskapsdepartementet kritikk for å ha brukt nesten seks måneder på å behandle en innsynssak i andre instans. Departementet fikk også kritikk for at advokatordningen som sikkerhetsloven stiller et krav om, ikke var etablert ved avslutningen av utvalgets klagesak. NSM ble også kritisert i denne saken.

1.9.5 KLAGESAK MOT EN ENHET I POLITIET

På bakgrunn av en klage rettet mot en enhet i politiet, stilte utvalget blant annet spørsmål om grunnlaget for opprettelsen av et søkefilter. Formålet med søkefilteret var å filtrere ut klagerens aktivitet i et IT-system og avdekke eventuell unormal aktivitet.

Utvalget vurderte at tiltaket delvis måtte anses som utøvelse av sikkerhetstjeneste, og vurderte opprettelsen av søkefilteret opp imot kravene i virksomhets sikkerhetsforskriften § 15 tredje ledd og fjerde ledd. Utvalget

fant ikke at tiltaket var uforholdsmessig inngripende overfor klageren. Utvalget viste imidlertid til at «[n]år et sikkerhetstiltak kan gripe inn i enkeltpersoners rettssikkerhet eller personvern, skal virksomheten kunne dokumentere hvorfor inngrepet er nødvendig», jf. virksomhetsikkerhetsforskriften § 15 fjerde ledd. Utvalget uttalte at det ikke kunne se at enheten hadde overholdt kravet til dokumentasjon av søkefilterets nødvendighet.

2. Merknader frå komiteen

Komiteen, medlemene frå Arbeidarpartiet, Kari Henriksen, Frode Jacobsen og Kirsti Leirtrø, frå Høgre, leiaren Peter Frølich og Svein Harberg, frå Senterpartiet, Nils T. Bjørke, frå Framstegspartiet, Carl I. Hagen, frå Sosialistisk Venstreparti, Audun Lysbakken, frå Raudt, Seher Aydar, frå Venstre, Grunde Almeland, og frå Miljøpartiet Dei Grøne, Lan Marie Nguyen Berg, viser til Dokument 7 (2023–2024) Årsmelding fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) for 2023. EOS-utvalet er Stortinget sitt kontrollorgan for dei hemmelege tenestene i Noreg. Føremålet med kontrollen er å sjå til at borgarane sine rettar ikkje vert krenkte, og at lover og reglar vert følgde. EOS-utvalet skal sjå til at dei hemmelege tenestene balanserer omsynet til privatlivet til den einskilde opp mot samfunnet og borgarane sin trong til tryggleik. I dette arbeidet er EOS-utvalet eit verkemiddel i Stortinget sin kontroll, jf. Innst. 392 S (2020–2021).

Komiteen viser til at EOS-utvalet kvart år skal sende ei melding til Stortinget om resultatet av kontrollen. I tillegg kan EOS-utvalet sende særskilde meldingar dersom det vert naudsynt. Komiteen viser til at EOS-utvalet den 30. januar 2024 overleverte Stortinget ei særskild melding om Etterretningstenesta si rolle i 25. juni-saka, jf. Dokument 7:1 (2023–2024). I tillegg har utvalet gjort eit omfattande arbeid med 25 inspeksjonar, 20 saker av eige tiltak og har avslutta 33 klagesaker.

Komiteen viser til at den internasjonale tryggingssituasjonen vert stadig meir alvorleg og set dei hemmelege tenestene under stort press. I denne situasjonen er EOS-utvalet sin kontroll grunnleggjande for å sikre tilliten til tenestene sitt arbeid. Samstundes må kontrollen verte innretta slik at han er til minst moglege ulempe for den fortløpande verksemda i tenestene. Komiteen legg vekt på at samspelet mellom tenestene og EOS-utvalet sin kontroll må fungere godt i alle tryggingsspolitiske situasjonar. Det gode samarbeidet og balansen mellom tenestene sitt arbeid og EOS-utvalet sin kontroll er grunnleggjande for demokratiet.

Komiteens medlem fra Framskrittspartiet merker seg at kritikk og forslag til tiltak ikke alltid følges opp. I noen tilfeller synes det som om den kritiserede virksomheten eller overordnet myndighet (departement) ikke nødvendigvis er enig i kritikken eller de foreslåtte tiltakene, og derfor ikke følger opp. Dette medlem mener det er uheldig hvis forslag til tiltak blir hengende i løse luften. Det kan være grunn til å vurdere en lignende ordning som for eksempel Riksrevisjonen har, hvor det gjennomføres etterkontroll noen år etter første rapport.

Komiteens medlemmer fra Framskrittspartiet og Rødt fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen foreslå en ordning hvor det fremgår hvilke av EOS-utvalgets forslag til tiltak i rapporter som er gjennomført, hvilke som skal gjennomføres, og hvilke det er uenighet om hvorvidt de er hensiktsmessige tiltak.»

Kontrollen med Etterretningstenesta

Komiteen viser til at kontrollen med Etterretningstenesta mellom anna har omfatta bruk av innhentingmetodar som kan føre med seg inngrep overfor den einskilde, tenesta si handsaming av opplysningar og informasjonsutveksling med innanlandske og utanlandske samarbeidspartnarar. I 2023 har utvalet gjennomført fem inspeksjonar av Etterretningstenesta.

Komiteen registrerer at Etterretningstenesta i 2022 fatta avgjerd om å nytte inngripende metodar mot eit ukjent antal ikkje-identifiserte norske personar i utlandet. Utvalet har stilt spørsmål om grunnlaget for innhenting mot ein av dei norske personane som det vart henta inn opplysningar om, av di det ikkje var gjort ei tilstrekkeleg konkret forholdsmessig vurdering før innhentinga vart sett i verk. Vurderinga var heller ikkje tilstrekkeleg dokumentert. Komiteen registrerer at utvalet har kritisert Etterretningstenesta for dette, og at tenesta ikkje er einig i utvalet sine vurderingar og konklusjonar. Komiteen legg til grunn at det vert gjennomført naudsynt avklaring av lovtolking på området, og registrerer at utvalet arbeider vidare med spørsmål knytte til om Etterretningstenesta angjev tilstrekkeleg konkret kva som er mål for innhenting på generelt grunnlag.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt viser til at utvalget kritiserte også E-tjenesten for å ha iverksatt innhenting mot personen mens vedkommende befant seg i Norge, og at utvalget fant at

«[b]ruken av metodene utgjorde et brudd på territorialforbudet i etterretningstjenesteloven § 4-1».

Disse medlemmer vil understreke at territorialforbudet står sentralt for befolkningens tillit til Etterretningstjenesten, og at det må få håndgripelige konsekvenser når tjenesten bryter forbudet som Stortinget har fastsatt i lov.

Komiteen registrerer at utvalet har kritisert Etterretningstenesta for å ha nytta inngripande metodar overfor ein person utan å ha etablert sannsynleg overvekt for at vedkommande var i utlandet.

Komiteen viser til at utvalet skal drive fortløpande kontroll med at Etterretningstenesta følgjer regelverket for tilrettelagd innhenting av grenseoverskridande kommunikasjon. Komiteen registrerer at utvalet har bedt Etterretningstenesta om å utvikle kontrollfunksjonalitet i systema for å leggje til rette for kontrollen, og at Etterretningstenesta i 2023 har følggt dette opp. Komiteen registrerer at både utvalet og Etterretningstenesta følgjer opp trongen til å klargjere regelverket på området når kontrollen syner at det er naudsynt.

Kontrollen med Politiets tryggingsteneste (PST)

Komiteen viser til at kontrollen med PST mellom anna har omfatta handsaming av personopplysningar, førebyggjande saker, avverjande og andre etterforskingssaker og bruk av skjulte tvangsmiddel. I 2023 har utvalet gjennomført fem inspeksjonar av PST.

Komiteen meiner det er alvorleg at utvalet har funne manglande sletting i PST sine register. I 2019 tok PST i bruk eit analyse- og samanstillingsverktøy. Då vart ikkje den tidlegare tekniske løysinga som avgrensa mogelegheita til å søke etter opplysningar om personar som er sletta som objekt, ført vidare. Innføringa av verktøyet førte til at 44 893 objekt, som det i følgje PST ikkje var naudsynt å handsame opplysningar om, vart tilgjengelege for tilsette i PST. Komiteen støttar utvalet sin kritikk av at PST sidan innføringa av verktøyet ikkje har sett i verk ei løysing som sikrar at slettereglane vert følggt. Komiteen legg til grunn at PST får på plass prosedyrar i tråd med reglane raskt.

Komiteen registrerer at utvalet ser positivt på at PST har informert utvalet om at tenesta arbeider med føringar for korleis retten skal verte informert om ulovfesta metodebruk.

Kontrollen med Nasjonalt tryggingorgan (NSM)

Komiteen viser til at kontrollen med Nasjonalt tryggingorgan (NSM) har omfatta handsaming av saker der klarering er nekta, og sakshandsamingstid i klareringssaker. I 2023 har utvalet tatt 12 klager retta mot NSM opp til handsaming og avslutta 15 klagesaker. Seks av sakene som vart avslutta med kritikk, gjaldt sikker-

heitsklarering. Dei andre sakene gjaldt lang sakshandsamingstid. Komiteen støttar utvalet sin uttale om at det er svært kritikkverdige at ei klagesak har lege utan å verte handsama i over eitt år og ti månader, og ei anna sak i over to år og fire månader.

Komiteen viser til at i Innst. 432 S (2021–2022) delte komiteen EOS-utvalet si bekymring om at sakshandsamingstida i klareringssaker hos NSM på nesten alle område hadde gått opp i 2021 samanlikna med 2020. Komiteen føresette i innstillinga at NSM tok grep for å redusere sakshandsamingstida, men sakshandsamingstida både i klareringssaker og i klagesaker i andreinstansen hadde gått opp frå 2021 til 2022. Komiteen støtta i Innst. 456 S (2022–2023) utvalet si vurdering av at det var ei urovekkjande utvikling. Komiteen viste då til statsråd Emilie Mehls skriftlege svar til representanten Nils T. Bjørke den 28. april 2023 om at som ei følge av utviklinga i restansar hadde departementet gjeve NSM eit eige oppdrag om å sette i verk naudsynte prosessar for å få restansane på klagesaker ned, og at sakshandsamingstida for klagehandsaminga burde vere mellom 90 og 120 dagar, og at denne tilstanden skulle vere oppnådd i løpet av sommaren 2023.

Komiteen bad i Innst. 456 S (2022–2023) utvalet vurdere om rapporteringa om sakshandsamingstid i klareringssaker i større grad kan syne utviklinga over tid og dei omstenda som er knytte til borgarane sine rettar, slik som i kva grad forseinkingane er skulda tilhøve ved dei som ber om klarering, eller tilhøve ved handsaminga i tenestene. Komiteen har stor nytte av at utvalet i Dokument 7 (2023–2024) har vist utviklinga av sakshandsamingstida for ulike sakskategoriar frå 2019 til 2023. Komiteen deler utvalet si vurdering av at sakshandsamingstida i NSM sine klagesaker framleis er uakseptabelt lang, og at det er urovekkjande at sakshandsamingstida for negative avgjerder hos FSA og SKM er aukande.

Komiteen viser til at utvalet den 23. januar 2024 har orientert Justis- og beredskapsdepartementet i eige brev om den uakseptabelt lange sakshandsamingstida i klareringssaker, om utfallet av klagesakene utvalet har handsama i 2023, og kritikken frå utvalet. Komiteen viser til at representanten Bjørke i skriftleg spørsmål til justis- og beredskapsminister Emilie Mehl den 19. april 2024 spurde kva tiltak departementet har sett i verk i etterkant av EOS-utvalet sitt brev. Statsråden skriv i svarbrevet den 25. april 2024:

«Per april 2023 hadde NSM 160 klagesaker til behandling/ i restanse. 22. april 2024 hadde virksomheten 66 saker til behandling. Antall vedtak truffet februar og mars i år er doblet sammenliknet med tidligere måneder. Dette er en positiv utvikling.

Justis – og beredskapsdepartementet følger opp EOS-utvalgets rapport. Saksbehandlingstiden i den spesielle sakstypen representanten sikter til er særlig tema i styringsdialogen med NSM.

NSM har en positiv utvikling i saksbehandlingstiden og har opplyst at de jobber målrettet med nedarbeidelse av restanser. Justis – og beredskapsdepartementet har uttrykt en klar forventning om at NSM når målene for saksbehandlingstid raskt.»

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Rødt viser til Innst. 456 S (2022–2023):

«Komiteen viser til statsråd Mehls skriftlige svar til representanten Bjørke den 28. april 2023 om at som ei følge av utviklinga i restansar har departementet gjeve NSM eit eige oppdrag om å iverksette naudsynte prosessar for å få restansane på klagesaker ned, og at saksbehandlingsstida for klagehandsaminga bør være mellom 90 og 120 dagar, og at denne tilstanden skal vere oppnådd i løpet av sommaren 2023.»

Disse medlemmer merker seg at saksbehandlingstiden for klagebehandling fortsatt er langt over det mål statsråden satte i sitt svar av 28. april 2023. Gjennomsnittlig behandlingstid for klage i første instans er 360 dager og for klage i andre instans 453 dager. Disse medlemmer påpeker at hvis oppdrag gitt av statsråden ikke følges opp, er det statsrådets ansvar at saksbehandlingstiden ikke når målet.

Komiteen legg vekt på at i ljøs av det stadig meir alvorlege tryggingspolitiske biletet har samfunnet større trong til klarert personell. Avgjerd om klarering har stor betydning for den som skal klarerast. Det er grunnleggjande at klareringsarbeidet vert gjennomført innan rimeleg tid med god kvalitet og vert opplevd som føre-

seieleg for dei som søker klarering. Komiteen legg til grunn at oppfølginga frå departementet varetek dette.

Komiteen registrerer at EOS-utvalet gjer gode vurderingar av kva risiko som ligg til grunn for kontrollarbeidet, og meiner utvalet har fridom til å prioritere mellom kontrolloppgåvene med utgangspunkt i desse vurderingane.

3. Forslag frå mindretal

Forslag frå Framstegspartiet og Raudt:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen foreslå en ordning hvor det fremgår hvilke av EOS-utvalgets forslag til tiltak i rapporter som er gjennomført, hvilke som skal gjennomføres, og hvilke det er uenighet om hvorvidt de er hensiktsmessige tiltak.

4. Tiltråding frå komiteen

Komiteen har elles ingen merknader, viser til årsmeldinga og råder Stortinget til å gjere slikt

vedtak:

Dokument 7 (2023–2024) – EOS-utvalgets årsmelding 2023 – vert lagt ved møteboka.

Oslo, i kontroll- og konstitusjonskomiteen, den 21. mai 2024

Peter Frølich

leiar

Nils T. Bjørke

ordfører